

การจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

Data preparation of intangible cultural heritage of Mon Klong 14 community with participation process

พัทธนันท์ รัตนวรเศวต¹ วารดา พุ่มผกา² และ อรวรรณ เชื้อน้อย³

Pattanan Rattanasawaswet¹, Warada Pumpaka² and Orawan Chueanoi³

วันที่ส่งบทความ: 23 สิงหาคม 2566, วันที่แก้ไขบทความ: 20 มีนาคม 2567,

วันที่ตอบรับบทความ: 22 เมษายน 2567

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญคลอง 14 2) ศึกษาอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14 และ 3) จัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมอญคลอง 14 ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่ม นอกจากนี้ยังประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ในการทำแผนที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

¹ ดร.พัทธนันท์ รัตนวรเศวต ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, อาจารย์สาขาวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์เชิงท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม โทร. 098-2657909 อีเมล pattanan.r@chandra.ac.th

Dr.Pattanan Rattanasawaswet, Corresponding author, Lecturer in Department of Geography and Tourism History Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University Tel. 098-2657909 Email address: pattanan.r@chandra.ac.th

² ดร.อรวรรณ เชื้อน้อย อาจารย์สาขาวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์เชิงท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

Dr.Orawan Chueanoi, Lecturer in Department of Geography and Tourism History Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University

³ ดร.วารดา พุ่มผกา, อาจารย์สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, กรุงเทพมหานคร

Warada Pumpaka, Lecturer in Fine Arts Faculty of Humanities and Social Sciences, Chandrakasem Rajabhat University, Bangkok

ผลการวิจัยพบว่า 1) ประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญคลอง 14 คนมอญที่เข้ามาอาศัยอยู่ เริ่มจากการบุกเบิกพื้นที่ โดยการเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน ซึ่งมาจากนโยบายเพิ่มพื้นที่ทำนาสำหรับผลผลิตข้าวเพื่อการค้าและส่งออกในสมัยรัชกาลที่ 5 2) อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14 ประกอบด้วย ศาสนสถาน วรรณกรรมและภาษา อาหารและโภชนาการ และงานช่างฝีมือดั้งเดิม 3) การจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมอญคลอง 14 พบว่า สามารถจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่มีการสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน 4 ลักษณะ ดังนี้ (1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา (2) แนวทางปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล (3) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (4) งานช่างฝีมือดั้งเดิม

คำสำคัญ: ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ชุมชนมอญคลอง 14 การมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the history of the Mon Khlong 14 community, 2) to study identity and intangible cultural heritage of Mon Khlong 14 community, and 3) to prepare intangible cultural heritage data of the Mon Khlong 14 community through a participatory process using qualitative research methodology. The research is conducted by participatory processes from collecting intangible cultural heritage data from key informants through in-depth interviews, group meetings, and seminars. Additionally, geographic information systems are utilized for mapping intangible cultural heritage.

The Research results are 1) The history of the Mon Khlong 14 community this area was first pioneered by Mon people who came to occupy and establish the community for making their living according to the policy during the reign of King Rama V in order to increase rice production area for international trade and export. 2) The identity and intangible cultural heritage of the Mon Khlong 14 community, religious places , literature and language , food and nutrition, traditional crafts. 3) The preparation of intangible cultural heritage data with participation process of the Mon Khlong 14 found that the data of intangible cultural heritage which has been inherited to the present time can be divided into 4 characteristics as follow: (1) folk literature and language (2) social practices, ceremonies and festivals (3) knowledge and practice related to nature and the universe (4) traditional craftsmanship.

Keywords: Intangible cultural heritage information, the Mon Khlong 14 Community, Participation

บทนำ

เมื่อความเจริญทางสังคมและเทคโนโลยีที่ดำเนินไปอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาดั้งเดิมของหลายกลุ่มชาติพันธุ์เกิดการเปลี่ยนแปลงทำให้ลดบทบาทลง และถูกกลืนกลายไปกับวัฒนธรรมใหม่จนสูญหายไป ในที่สุด สิ่งเหล่านี้ทำรัฐบาลได้ตระหนักถึงสภาพปัญหาจึงได้มีการกำหนดกฎหมายที่ว่าด้วยมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรม นั่นคือ “พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559” โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 1 มีนาคม 2559 และมีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2559 เป็นต้นไป ซึ่งหน่วยงานที่กำกับดูแลคือ กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ได้ให้ความหมายของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไว้ว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” คือ ความรู้ การแสดงออก การประพฤติปฏิบัติ หรือทักษะ ทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชน ยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน (วนิดา อินทรอำนวย. 2567)

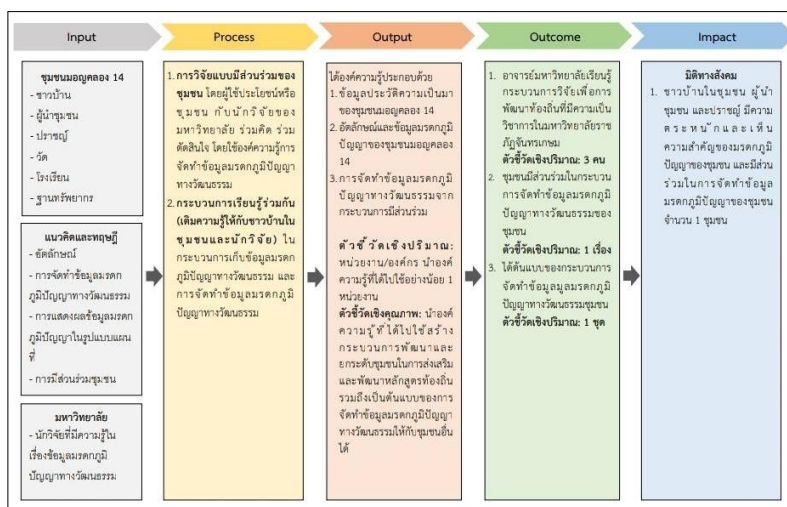
เช่นเดียวกับชุมชนมอญคลอง 14 เขตหนองจอก ซึ่งเป็นกลุ่มคนมอญที่ขยายตัวมาจากชุมชนมอญสมุทรสาคร ปทุมธานี นนทบุรี และพระประแดง โดยชุมชนมอญคลอง 14 นี้มีการสืบทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญทั้งด้านประเพณี อาหาร การแต่งกายไว้ แต่วัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ด้านภาษา และความเชื่อเริ่มสูญหายไป สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ชุมชนสามารถร่วมกันสืบค้นและรวบรวมฟื้นฟูมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยผ่านการเรียนรู้แบบกระบวนการมีส่วนร่วมกับโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญคลอง 14
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14
3. เพื่อจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนมอญคลอง 14

กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา : คณะผู้วิจัย, 2565

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการศึกษาประวัติความเป็นมา อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และใช้กระบวนการมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการดำเนินการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและแผนที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 ใช้เกณฑ์ของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการศึกษาข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่วิจัย เพื่อให้สามารถสืบทอดและนำมรดกทางวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาทางสังคมและเศรษฐกิจในชุมชนมอญคลอง 14 ได้อย่างเหมาะสม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน เจ้าอาวาสวัดใหม่เจริญราษฎร์ ครู อาจารย์ จำนวน 10 คน

เครื่องมือในการเก็บข้อมูล การวิจัยนี้มีเครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง และแบบสำรวจข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเชิงวัฒนธรรมของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้ 1) ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา วิจัย เว็บไซต์ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนร่วมกิจกรรมสำคัญของชุมชน ด้วยการจดบันทึกการถ่ายภาพนิ่ง ภาพวิดีโอ เพื่อนำข้อมูลไปจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก จำนวน 10 คน โดยมี

กรอบคำถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชุมชน และคำถามเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ร่วมกับการใช้แบบสำรวจข้อมูลมรดกภูมิปัญญาเชิงวัฒนธรรมของกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ตามประกาศคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เรื่อง การกำหนดลักษณะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 (2565) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมทั้ง 6 สาขา 4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 2 กลุ่มๆ ละ 10 คน เพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมแสดงความคิดเห็นในการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยนำรูปแบบการมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้เป็นการวิจัยผสมผสานเชิงคุณภาพและการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation) การวิเคราะห์เนื้อหาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนก แยกแยะและแจกแจงข้อมูลที่ได้มาจากภาคสนาม และจัดลำดับข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมตามเกณฑ์การกำหนดลักษณะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 ของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ของชุมชนมอญคลอง 14 ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยมีดังนี้

1. ผลการศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญคลอง 14 พบว่า ชุมชนมอญคลอง 14 ครอบคลุมพื้นที่ 2 จังหวัดคือ ฝั่งตะวันออกของชุมชนตั้งอยู่ในเขตอำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา ส่วนฝั่งตะวันตกของชุมชน ตั้งอยู่ในเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นชุมชนชาวมอญที่ขยายตัวมาจากสมุทรสาคร ปทุมธานี นนทบุรี และพระประแดง โดยมีการเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนขึ้นเมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้สืบเนื่องจากนโยบายการขุดคลองรังสิต และลำคลองสายต่าง ๆ เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2433 จากนั้นนโยบายเพิ่มพื้นที่ทำนาสำหรับผลิตข้าวเพื่อการค้าและส่งออก (องค์ บรรจุน. 2565) เช่นเดียวกับการขยายตัวของชาวมอญไปสู่พื้นที่ทำนาแห่งใหม่อย่างบางพลี บางบ่อ บางแก้ว บางบัวทอง ไทรน้อย และลาดกระบัง

การบุกเบิกพื้นที่ของชนมอญที่เข้ามาอาศัยอยู่ ในพื้นที่ชุมชนมอญคลอง 14 นี้ เกิดจากการเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกิน โดยการล่องเรือมาตามลำคลองที่มีการขุดขึ้นในสมัยนั้น ลักษณะของการบุกเบิกที่ดินทำกิน คือ ครอบครัวใดบุกเบิกถางป่าได้มาก ก็จะจับจองที่ดินทำกินกันได้มากตามขนาดของพื้นที่ที่ทำการแผ้วถางได้ โดยไม่มีการกำหนดว่า สามารถจับจองได้สูงสุดกี่ไร่ (ทวี แก่นดำ. การสื่อสารระหว่างบุคคล, 20 มีนาคม 2565)สำหรับกลุ่มคนมอญที่เข้ามาตั้ง

ถิ่นฐานและจับจองที่ทำกินพบว่า กลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ ประกอบด้วย คนไทยเชื้อสายมอญจาก นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร และพระประแดง ซึ่งพิจารณาได้จากตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สายสกุล และที่มาของชุมชนมอญคลอง 14

นามสกุล	ที่มา
แว้บ้านแพ้ว ศรีปาน เจริญपालะ พหลธรรมสาร สุวรรณะ ชื่นมีศรี ทอง	สมุทรสาคร
กำพร้าว อุ่นยนต์ ทองมีศรี บางแสงอ่อน เลี้ยงบำรุง ชันทอง เหมรี เปลื้องทุกข์	
แม่นสมุทร ม่วงประเสริฐ แก้วสว่าง เกนโรจน์	ปทุมธานี
พุ่มมณี (เดิมพุ่มแก้ว) สายจำปา ชาวนา	พระประแดง

ที่มา: คณะผู้วิจัย. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก, 2565

จากตารางที่ 1 พบว่าชาวมอญคลอง 14 มีบรรพบุรุษที่เคลื่อนย้ายมาจากสมุทรสาคร หรือที่เรียกว่ามอญน้ำเค็มมากที่สุด รองลงมามีบรรพบุรุษมาจากปทุมธานี และพระประแดงตามลำดับ

2. ผลการศึกษาอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14 พบว่า อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14 ตามเกณฑ์การกำหนดลักษณะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2560 ของคณะกรรมการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประกอบด้วย

2.1 อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาสำคัญของชุมชนมอญคลอง 14 สาขาวรรณกรรม พื้นบ้านและภาษา โดยประกอบด้วย



ภาพ 2 วัดใหม่เจริญราษฎร์และโบสถ์น้ำเค็ม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 หนองจอก

ที่มา : คณะผู้วิจัย, 2565

ด้านศาสนสถานที่สำคัญ ๆ ในท้องถิ่น และเรื่องเล่าที่อธิบายความเป็นมาของความเชื่อและพิธีกรรมในท้องถิ่น คือ 1) วัดใหม่เจริญราษฎร์ เดิมได้ขนานนามว่า “วัดใหม่เจริญ” พ.ศ. 2476 ได้เปลี่ยนเป็น “วัดใหม่เจริญราษฎร์ศรัทธาธรรม” และต่อมา พ.ศ. 2486 จึงได้เปลี่ยนนามวัดอีกครั้งหนึ่งเป็น “วัดใหม่เจริญราษฎร์” มาจนทุกวันนี้ ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกว่า “วัดคลองสิบสี่” ตามภูมิประเทศที่เป็นที่ตั้งของวัดซึ่งตั้งอยู่ติดกับคลองสิบสี่ 2) โบสถ์น้ำเค็ม” ปรากฏอยู่ในบริเวณ

วัดใหม่เจริญราษฎร์ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นไม้ ที่มาของการเรียกโบสถ์น้ำเค็ม มาจากถิ่นฐานของชุมชนมอญในจังหวัดสมุทรสาคร ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่อยู่ใกล้กับทะเล จึงเรียกชาวมอญในแถบจังหวัดสมุทรสาครว่า “มอญน้ำเค็ม” ซึ่งกลุ่มคนมอญสมุทรสาครคือกลุ่มใหญ่ที่มีการเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในชุมชนมอญคลอง 14 จึงส่งผลให้มีการสืบทอดอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของโบสถ์น้ำเค็มที่มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมคล้ายคลึงกันวัดศิริมงคลที่จังหวัดสมุทรสาคร 3) เจ้าพ่อองค์แก้ว เป็นเจ้าที่เจ้าทางที่คอยปกปักษ์รักษาที่ดินบริเวณนั้น ที่ชาวมอญคลอง 14 ให้ความเคารพนับถือ เป็นขวัญกำลังใจ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ในวันศุกร์ทำสังกรานต์ช่วงเดือน 6 ของทุก ๆ ปีจะมีพิธีไหว้เจ้าพ่อองค์แก้ว

ด้านภาษา เป็นอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญรูปแบบหนึ่งที่มีการสืบทอดต่อกันมาในรูปแบบของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร สำหรับชุมชนมอญคลอง 14 อัตลักษณ์ด้านภาษาที่พบคือ 1) กลุ่มภาษาท้องถิ่น และ 2) กลุ่มสุภาษิตและคำพังเพย สำหรับภาษาท้องถิ่นในชุมชนมอญคลอง 14 คือ ภาษามอญ โดยในอดีตมีผู้คนใช้ภาษามอญในการสื่อสารร่วมกับภาษาไทย แต่ปัจจุบันโดยจะพบเพียงผู้สูงอายุที่ยังสามารถพูดภาษามอญสื่อสารกันได้ เนื่องจากเมื่อมีการแต่งงานไปกับคนไทย และคนในวัฒนธรรมอื่น ๆ ทำให้เกิดการกลืนกลายไป ส่งผลให้ลูกหลานคนมอญที่เป็นคนรุ่นใหม่ไม่สามารถสื่อสารภาษามอญได้ ส่วนสุภาษิตและคำพังเพยต่าง ๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ ได้แก่ คำสุภาษิต และคำให้พร ดังตัวอย่างคำสุภาษิตและคำให้พรในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตัวอย่างคำสุภาษิตในภาษามอญและความหมาย

ลำดับที่	คำสุภาษิต (ภาษามอญ)	คำอ่านใน ภาษามอญ	ความหมาย
1	ဝိမာဝ်ႈ ချီႇတူၼ်ႈချီႇ	หมีแมะ ซาน เดิงกวานตุ้	(พ่อแม่รัก ชาวบ้านเกลียด) เป็นคำสอนสำหรับพ่อแม่ที่มีการเลี้ยงลูกแบบตามใจมากเกินไป ลูกจะเป็นคนไม่ดี อาจเป็นโจร เป็นนักเลงหัวไม้ สร้างความเดือดร้อนให้ผู้อื่น
2	တူၼ်ႈလၢဝ်ႈကိၼ်	โกนโหล่น กอหมี แมะ	(ลูกเหนือกว่าพ่อแม่) เป็นคำสอนลูกที่ต้องเคารพยำเกรง กตัญญูกตเวทีตาต่อพ่อแม่ ไม่ได้เถียงหรือ ก้าวร้าวเหนือพ่อแม่ ปฏิบัติตามคำสั่งสอน จึงจะได้ชื่อว่า อภิชาติบุตร
3	တူၼ်ႈလၢဝ်ႈကိၼ်	กวีระโหล่น กออาจา	(ลูกศิษย์เหนือกว่าอาจารย์) เป็นคำสอนสำหรับลูกศิษย์ที่ไม่เคารพครู ไม่ยำเกรง ไม่กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ และครูบาอาจารย์ จะไปไหนทำกินไม่ขึ้น

ที่มา: ทวี แก่นดำ ผู้ให้ข้อมูล แปลโดยประพัฒน์ กองศรี, 2566

2.2 อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาสำคัญของชุมชนมอญคลอง 14 สาขาแนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม ประเพณี และงานเทศกาล ประกอบด้วย

ด้านประเพณีเกี่ยวกับศาสนา โดยปรากฏประเพณีสำคัญอันเป็นอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม คือ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของมอญที่มีมาแต่สมัยพุทธกาล โดยจะทำการในวันพระขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 นอกจากจะเป็นการทำบุญตักบาตรอาหารหวานคาวแล้ว ชาวบ้านยังเตรียมน้ำผึ้งมาตักบาตรด้วยเช่นเดียวกับการตักบาตรทั่วไป ชาวมอญเชื่อว่าการตักบาตรด้วยน้ำผึ้งจะได้านิสงส์มาก เพราะพระสงฆ์จะเก็บน้ำผึ้งไว้ใช้เป็นยาคราวจำเป็น ปัจจุบัน เมื่อน้ำผึ้งแห้งหายากขึ้น จึงมีการเปลี่ยนเป็นการตักบาตรด้วยน้ำตาลทรายแทนเพราะหาง่ายกว่า ปัจจุบันชุมชนมอญคลอง 14 ยังรักษาประเพณีการตักบาตรน้ำผึ้งไว้จนทุกวันนี้



ภาพ 3 ประเพณีแห่ธงตะขาบ และการรำบวงสรวงเจ้าฟ่องค์แก้วของชุมชนมอญคลอง 14

ที่มา : คณะผู้วิจัย. 2565

ด้านประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล อันเป็นอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนมอญคลอง 14 คือ 1) ประเพณีแห่ธงตะขาบ มักจะกระทำกันในวันสงกรานต์ ที่มาของ “ธงตะขาบ” ชาวมอญเชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็นบูชาพระพุทธเจ้าและเป็นการไถ่บาป มีการสร้างเสาแขวนธงบูชาพระพุทธเจ้า โดยยอดบนสุดของเสานั้นทำเป็นรูปช้างสามเศียรบ้าง รูปหงส์บ้าง ส่วนธงก็ทำด้วยผืนผ้าสีขาวธรรมดา มีวงกรอบตามากกรุก ใช้ไม้ติดด้านข้างเป็นชั้น ๆ ถึงวันสงกรานต์ก็ประกอบพิธีชักธงตะขาบขึ้นเหนือยอดเสา ในเวลาต่อมาจึงปรากฏว่านิยมทำยอดเสาทั้งหมดเป็นรูปหงส์ นานเข้าจึงเกิดการรวมกันขึ้นของเสาหงส์และเสาธงเพื่อความสะดวก โดยนำธงบูชาพระพุทธเจ้าไปแขวนไว้ที่เสาหงส์ เรียกรวม ๆ ว่าเสาหงส์ธงตะขาบ โดยหงส์เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่ปรากฏในพื้นที่ที่มีชาวมอญอาศัยอยู่ทุกชุมชน เช่นเดียวกับที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนมอญคลอง 14 (ทวี แก่นดำ, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 20 มีนาคม 2565)

2) ประเพณีการรำบวงสรวงเจ้าฟ่องค์แก้ว ซึ่งเป็นผีประจำหมู่บ้าน (แป๊ะจู้) หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวมอญคลอง 14 ให้ความเคารพนับถือ จะทำการหลังสงกรานต์ปีละครั้งในเดือน 6 โดยชาวบ้านจะนำอาหารและสิ่งของมาเช่น ไหว้ เช่น ขนมต้มขาว ต้มแดง บัวลอย มะพร้าว พวงมาลัย ดอกไม้ และมีการรำกลองยาวเพื่อบวงสรวง ผู้ประกอบพิธี หรือคนทรง ชาวมอญเรียกว่า “ไต่ง” ปัจจุบันไม่มีการสืบทอดคนทรงหรือไต่ง และภายหลังการบวงสรวงเจ้าฟ่องค์แก้ว

ได้ริเริ่มมีการร่ำสามถาด โดยมีการนำวงดนตรีปี่พาทย์มอญมาบรรเลงประกอบในพิธีด้วย (ทวี แก่นดำ, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 20 มีนาคม 2565)

2.3 อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 สาขาคความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและจกवाल ที่ปรากฏในพื้นที่ที่ประกอบด้วย

ด้านอาหารและโภชนาการที่ปรากฏในพื้นที่มีอัตลักษณ์ของชาวมอญในด้านรสชาติของอาหาร ที่ส่วนใหญ่จะมีรสเปรี้ยวเพราะปรุงมาจากพืชผักที่มีรสเปรี้ยว โดยอาหารที่สำคัญของชุมชนมอญคลอง 14 ประกอบด้วย 1) วัตถุดิบและเครื่องปรุงประกอบด้วย เนื้อสัตว์ และผักสด โดยชาวมอญคลอง 14 นิยมบริโภคพืชผักที่ปลูกเองตามธรรมชาติ และซื้อหาจากตลาดสด ได้แก่ กระตาด กระเจี๊ยบ มะเขือ มะตาด ซึ่งเป็นพืชรสเปรี้ยว 2) อาหารตามการบริโภค ประกอบด้วย อาหารคาว หรือกับข้าว ปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนผสมกลมกลืนไปกับอาหารไทย และยังคงบริโภคอยู่ในโอกาสต่าง ๆ จำแนกออกเป็น 5 ประเภทย่อย ได้แก่ (1) อาหารประเภทแกง (2) อาหารประเภทผัด (3) อาหารประเภทเครื่องจิ้ม (4) อาหารประเภทต้ม (5) อาหารประเภทหมักดอง 3) อาหารหวาน เป็นอาหารที่นิยมรับประทานหลังของคาว การปรุงและบริโภคอาหารหวานของชาวมอญคลอง 14 มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมที่มีข้าวเป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำขนม ชาวมอญจะปรุงอาหารทั้งคาวหวานเพื่อรับประทานในครัวเรือน และในเทศกาลงานประเพณีของชุมชน เช่น งานแต่งงาน งานบวช งานศพ โดยจะนำไปถวายพระสงฆ์เป็นอันดับแรก จากนั้นจะนำไปแจกจ่ายญาติผู้ใหญ่ญาติพี่น้องคนในชุมชน แสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวและชุมชน อาหารหลายชนิดได้สูญหายไป บางชนิดคงอยู่ บางชนิดเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการไปตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม โดยอาหารหวานที่ปรากฏในชุมชนมอญคลอง 14 มีดังนี้ (1) กะละแม (กวาลูญฮะกอ) หรือขนมกวน (2) กระยาสารท 4) อาหารในพิธีกรรม ในปัจจุบันอาหารบางชนิด ผู้คนในชุมชนมอญคลอง 14 มีการทำน้อยลง คือ การกวนกะละแม และกระยาสารท เนื่องจากไม่มีแรงงานในการกวนดังกล่าวของคุณโชติที่ให้ข้อมูลว่า “คนกวนกะละแมน้อยลง ไม่มีแรงงานช่วย สมัยนี้ไม่ได้ซุดหลุมก่อเตาเหมือนสมัยก่อน แต่ใช้โครงเหล็กตั้งให้เป็นวงกลมพองวางกระทะใบบัว และใช้สังกะสีล้อมกันลม เว้นช่องใส่ฟืน ก่อนจะกวนเอาผักบั้งขัดกระทะก่อนย่างผักบั้งจะกตสนิมในกระทะ” (โชติ ทองมีศรี, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 10 เมษายน 2565)



ภาพ 4 (บน) การกวนกะละแม (ล่าง) สำหรับข้าวแช่ของชาวมอญคลอง 14

ที่มา : คณะผู้วิจัย, 2565

ด้านข้อปฏิบัติและข้อห้าม ในปัจจุบัน มีความเคร่งครัดลดลงตามบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป โดยข้อปฏิบัติและข้อห้ามของชาวมอญคลอง 14 ที่ปรากฏแสดงได้ดังตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ข้อปฏิบัติและข้อห้ามของชาวมอญคลอง 14

ลำดับที่	ความเชื่อ	ข้อห้ามและการปฏิบัติ
1	การนับถือผี	ผู้ที่นับถือผีจะไม่ตุง หรือฆ่างู ถ้าเจอซากงูที่ตายแล้วจะนำไปใส่กระบุงมาฝัง จะมีพิธีเซ่นไหว้ปีละครั้ง ช่วงหลังสงครามประมาณเดือน 6 ใช้ ไก่ต้มและเหล้าไปเซ่นไหว้ โดยวางไว้ที่เสาผี
2	การนับถือผีเต่า	ผู้ที่นับถือผีเต่า เมื่อเจอเต่าจะพูดว่าเหม็น ถ้าไม่พูดว่าเหม็นจะต้องจับเต่ามาฆ่าแล้วนำขึ้นหิ้งถวายปะโหนด (ผีบรรพบุรุษ) เวลาทำงานบุญต่าง ๆ เช่น งานแต่ง งานบวช งานศพ ต้องจัดสำหรับและจุดธูปบอกกล่าวปะโหนด
3	ผีบรรพบุรุษ	ความเชื่อที่ว่าเมื่อซื้อทองให้หลาน ต้องบอกกล่าวผีบรรพบุรุษก่อนจะนำทองนั้นมาใส่เอง โดยนำทองไปวางที่หิ้งบูชาให้ปู่ย่าตาทวด พอวางสักพักก็พูดว่า ให้ปู่ย่าตาทวดใส่แล้วให้ลูกหลานใส่บ้าง ถ้าไม่บอกกล่าวเด็กจะร้องไห้ ต้องทำขนมแบ่งทอดขึ้นให้บันหิ้งบรรพบุรุษเพื่อขอขมา
4	การผีดผี	การห้ามมิให้คนท้องมาฟังเสาเอกในบ้าน และห้ามมิให้สามีหรือภรรยาของเพื่อนมานอนในเรือนต้องนอนนอกเรือน
5	การไหว้ผีบรรพบุรุษ	หลังสงครามแต่ละบ้านจะกลับไปหิ้งชุมชนซึ่งเป็นบ้านเกิดของตนเอง เช่น ไปสมุทรสาคร พระประแดง ปทุมธานี เพื่อให้ไหว้ผี

ลำดับที่	ความเชื่อ	ข้อห้ามและการปฏิบัติ
6	ห้ามมิให้อุ้มเด็กไปในเวลาเย็นหรือเวลาโพล้เพล้	บรรพบุรุษ ผีประจำตระกูลของตนเอง
	เชื่อว่าในเวลาเย็นหรือเวลาโพล้เพล้จะมีสัมภเวสีร่อนเร่อยู่ และเด็กจะจิตอ่อนผิตามง่าย ทำให้เด็กเด็กร้องไห้งอแง ต้องทำหะชะแนม (เสียกบาล) โดยการเอาฝ่าละมือนำอาหารแล้วมาวนรอบตัวเด็ก จากนั้นจึงนำเอาอาหารนั้นไปทิ้งให้สัมภเวสีกิน	

ที่มา: คณะผู้วิจัย. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก, 2565

2.4 อัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 สาขางานช่างฝีมือดั้งเดิม ที่ปรากฏในพื้นที่ประกอบด้วย

1) โบสถ์น้ำเค็ม อุโบสถไม้หลังเดิมภายในวัดใหม่เจริญราษฎร์ หรือที่คนในชุมชนเรียกว่า “โบสถ์ทรงน้ำเค็ม” ที่มาของการเรียกโบสถ์น้ำเค็มเพราะด้วยรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเป็นไม้ มีลักษณะเฉพาะของวัดมอญ ซึ่งที่พบในปัจจุบันจะเหลือน้อยมาก คล้ายกับโบสถ์วัดศิริมงคล จังหวัดสมุทรสาครซึ่งเป็นชุมชนมอญที่อยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำท่าจีน ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ใกล้กับทะเล จึงเรียกชาวมอญแถบนี้นว่ามอญน้ำเค็ม

2) เรือนมอญ ชุมชนมอญคลอง 14 ปรากฏเรือนมอญแบบเดิมเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลัง มีทั้งบ้านที่เป็นที่อยู่อาศัยจริง โดยตั้งอยู่ฝั่งฉะเชิงเทรา เช่น “บ้านมอญ 100 ปี” ซึ่งเป็นของสายตระกูล “เจริญपालะ” การปลูกเรือนมอญแต่ละหลังล้วนให้ความสำคัญกับความเชื่อทั้งเรื่องวันและเวลาที่ปลูก การเลือกที่ดิน ทิศ ตำแหน่งที่จะปลูก การหันหน้าเรือนเข้าสู่เส้นทางคมนาคมทางน้ำ ขนาดของเสาเรือน การขุดดินและการตั้งเสาเรือนแต่ละต้น รวมถึงการให้ความสำคัญกับเสาผี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ยังคงมีอยู่ในชุมชน แม้จะไม่ได้มีการประกอบพิธีกรรมแล้วก็ตาม



ภาพ 5 เรือนมอญ “บ้านมอญ 100 ปี” ชุมชนมอญคลอง 14

ที่มา : คณะผู้วิจัย, 2565

3) เปลตาข่าย เป็นมรดกภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมชนิดหนึ่งของชาวชุมชนมอญคลอง 14 ครอบครัวชาวมอญสมัยก่อนส่วนใหญ่ เกือบทุกบ้านจะมีการถักเปลตาข่ายไว้ใช้เอง เพราะเป็นอุปกรณ์จำเป็นสำหรับการใช้ในการดูแลบุตรหลาน เปลตหลังหนึ่งสามารถใช้สำหรับดูแล

บุตรหลานต่อเนื่องกันมาได้หลายคน ลวดลายที่ชุมชนมอญคลอง 14 นิยมในการปักเปลดาวย้ายโบราณ คือ ลายแมงมุม และลายเม็ดขนุน ปัจจุบันภูมิปัญญาในการทำเปลของชุมชนลดน้อยลงเนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดและหลายครัวเรือนได้มีการปรับเปลี่ยนมาใช้อุปกรณ์สำหรับตุ๊กตาบุตรหลานแบบสมัยใหม่

3. การจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมอญคลอง 14 ซึ่งเป็นการร่วมกันสืบค้นและรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญาระหว่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ในชุมชน ผลการศึกษาพบว่า มีระดับของการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ผู้นำชุมชนและปราชญ์ในชุมชน 3 ระดับ ดังนี้ คือ 1) ชุมชนได้มีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตนและชุมชน 2) ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการร่วมประชุมและตัดสินใจ รวมถึงแสดงความคิดเห็น ข้อเสนอแนะถึงมรดกภูมิปัญญาของชุมชนที่ยังคงปรากฏและมีการสืบทอดกันอยู่ภายในชุมชน เพื่อการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน และ 3) ชุมชนได้มีส่วนร่วมสนับสนุนการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยสนับสนุนอุปกรณ์รวมถึงระยะเวลาในการสาธิตกระบวนการในการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเพื่อจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยสามารถจัดทำข้อมูลข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ปรากฏและยังคงมีการสืบทอดมาจนปัจจุบันในชุมชนมอญคลอง 14 ได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ยังคงมีการสืบทอดและปรากฏอยู่ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมอญคลอง 14

หัวข้อมรดกภูมิปัญญา	ชนิดของมรดกภูมิปัญญา	มรดกภูมิปัญญาที่ปรากฏในชุมชน
วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา	ตำนานพื้นบ้าน	ตำนานข้าวแช่ และการทำข้าวแช่
	สำนวนและสุภาษิต	การใช้สำนวน ภาษา
	ภาษา	การใช้ภาษามอญสื่อสารภายในชุมชน
แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรม	มารยาท	การรักษา มารยาทอันดีของชาวมอญในชุมชน
	ขนบธรรมเนียมประเพณี	การยึดถือปฏิบัติตามประเพณีในรอบปี (12 เดือน)
ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล	อาหารและโภชนาการ	การประกอบอาหารพื้นบ้านแบบมอญ ทั้งอาหารคาว อาหารหวาน และอาหารในพิธีกรรม
งานช่างฝีมือดั้งเดิม	ผ้าและผลิตภัณฑ์จากผ้า	การแต่งกายด้วยชุดมอญในงานเทศกาลประเพณี และกิจกรรมสำคัญ
	เครื่องมือ	งานเครื่องมือในรูปแบบสถาปัตยกรรม

ผลิตภัณท์อย่างอื่น	เรือนมอญ และโบสถ์น้ำเค็ม
	การถักเปดตาข่ายโบราณ

ที่มา: คณะผู้วิจัย. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก, 2565

จากตารางที่ 4 การจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมอญคลอง 14 หนองจอก พบว่า ข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่ยังปรากฏและมีการสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบัน มี 4 ลักษณะ คือ 1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา 2) แนวทางปฏิบัติทางสังคม 3) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล 4) งานช่างฝีมือดั้งเดิม

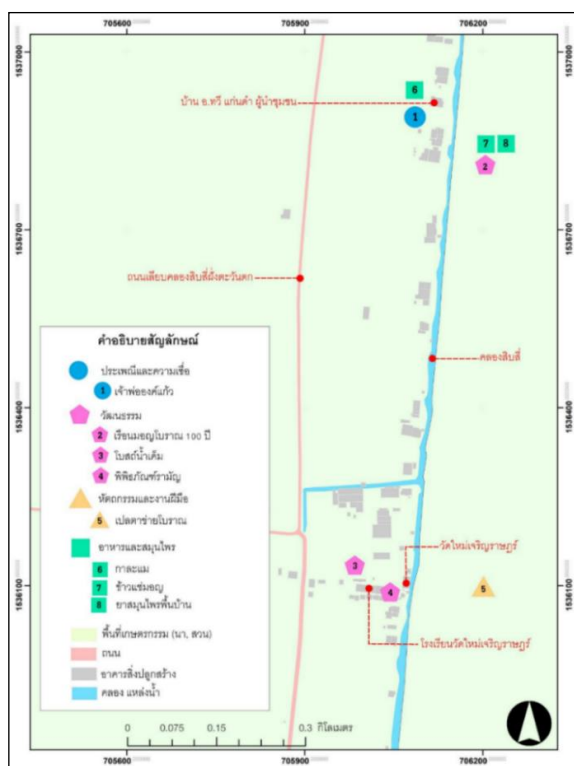
และจากการสำรวจตำแหน่งที่ตั้งของแหล่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ชุมชนมอญคลอง 14 ด้วยแอปพลิเคชันระบบกำหนดตำแหน่งพิกัดบนพื้นโลกด้วยดาวเทียม ไปพร้อมกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสามารถจัดทำแผนที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 ได้ดังภาพ 6

อภิปรายผล

1. การศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนมอญคลอง 14 หนองจอก โดยข้อค้นพบงานวิจัยนี้ พบว่า มีกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่อพยพเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ทำกินเพื่อตั้งถิ่นฐานในระยะแรก ประกอบด้วย 3 กลุ่ม สำคัญคือ คือ 1) กลุ่มไทยเชื้อสายมอญจากสมุทรสาคร 2) กลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญจากปทุมธานี และ 3) กลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญจากพระประแดง ตรงกับแนวคิดขององค์ บรรจุน (2565) ที่ได้กล่าวถึง การอพยพของมอญ เท่าที่มีการจดบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าวข้างต้นพบหลักฐานรวมทั้งสิ้น 10 ครั้ง และสอดคล้องกับแนวคิดของสุภรณ์ โอเจริญ (2551) ที่ว่ามอญอพยพที่เข้ามาในประเทศไทยได้รับการต้อนรับและเลี้ยงดูเทียบเท่ากับพลเมืองไทย ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ไทย พระราชทานที่ดินและจัดที่อยู่ที่เหมาะสมได้แก่ ชุมชนปากเกร็ด นนทบุรี สามโคก ปทุมธานี และนครเขื่อนขันธ์ ทรงลงมาเป็นลุ่มน้ำแม่กลองในอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธารามจังหวัดราชบุรี และในจังหวัดกาญจนบุรี

2. การศึกษาอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14 ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดของ Stuart Hall ที่กล่าวถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ว่าเป็นกระบวนการที่ไม่เคยหยุดนิ่งและเป็นพลวัตเสมอ ไม่มีอัตลักษณ์ใดที่คงที่ถาวร การสร้างภาพตัวแทนทางวัฒนธรรมมีความเป็นพลวัตมากขึ้น อัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีลักษณะชั่วคราวขึ้นอยู่กับสถานะของอัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้น (Stuart Hall อ้างอิงใน นิติ ภาวรัตน์, 2558) สอดคล้องกับข้อค้นพบสำคัญของผู้วิจัยในการศึกษาถึงอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมชุมชนมอญคลอง 14 ซึ่งพบว่า มีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมประกอบด้วย 1) การนับถือ “ผีบรรพบุรุษ” และ “ผีประจำชุมชน 2) สถาปัตยกรรมและที่อยู่อาศัย 3) ประเพณีที่มีการสืบทอดมา

จากความเป็นคนมอญซึ่งเป็นชนชาติที่ยึดถือและปฏิบัติตามคติความเชื่อ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 4) การใช้ภาษามอญในรูปแบบของสุภาษิตและคำพังเพยต่าง ๆ 5) อาหารมอญ 6) การถักเปเลตาข่ายโบราณที่กล่าวมาเป็นอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาของชุมชนชาวมอญคลอง 14 ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้มีการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นมอญไปตามสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวิถีชีวิตที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ตรงกับแนวคิดของ ชูศักดิ์ วิทยารักษ์ (2561) ที่ว่า ลักษณะของวัฒนธรรม คือ แบบแผน ประเพณี ความคิด และค่านิยมที่ต้องมีการสืบทอดกันต่อไปรวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนตามกาลเวลา สอดคล้องกับการศึกษากระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญในพื้นที่เมือง : กรณีศึกษาชุมชนมอญคลองบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ของโศจิลักษณ์ กมลศักดิ์วิกุล (2560) ซึ่งพบว่า อัตลักษณ์ความเป็นมอญของชาวมอญคลองบางนาในอดีตจนถึงปัจจุบันยังคงนำเสนอผ่านภาษามอญ อาหารและขนมโบราณ ความเชื่อในการนับถือผีประจำบรรพบุรุษ ผีประจำชุมชน การรำมอญและการแห่ธงตะขาบในประเพณีวันมาฆบูชา โดยกระบวนการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญบางนา



ภาพ 6 แผนที่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 หนองจอก
ที่มา : คณะผู้วิจัย, 2565

3. การจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมอญคลอง 14 ซึ่งข้อค้นพบที่สำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่าการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการสืบค้นและจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญา ทำให้สามารถจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 ที่มีการสืบทอดต่อมาจนถึงปัจจุบันได้ 4 ลักษณะ สอดคล้องกับการศึกษาด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของ พชรินทร์ สิริสุนทร (2558) การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมมอญ กรณีศึกษาชุมชนบางกระดี กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย ที่พบว่า ชุมชนมอญบางกระดีมีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมอญครบถ้วนทั้ง 7 สาขาตามเกณฑ์การขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.)

สำหรับการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยการมุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นผู้ร่วมลงมือปฏิบัติในการสืบค้นและรวบรวมข้อมูลมรดกภูมิปัญญานั้น ผู้วิจัยเห็นด้วยกับแนวคิดของ นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, อ้างอิงใน พนิดา วัชรรังษี และ พชร พิสิก, 2556) ที่ได้กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมเป็น 5 ระดับดังนี้ ระดับที่ 1 เป็นผู้ให้ข้อมูลของตน/ครอบครัว/ชุมชนของตน ระดับที่ 2 ร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ระดับที่ 3 ร่วมตัดสินใจ ระดับที่ 4 ร่วมทำ คือร่วมในขั้นตอนการดำเนินงาน และระดับที่ 5 ร่วมสนับสนุน คือ ไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือด้านอื่น ๆ ซึ่งข้อค้นพบของงานวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดดังกล่าว โดยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เกิดจากการมีส่วนร่วมและจากความร่วมมือของชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และปราชญ์ ในการร่วมสืบค้นและจัดทำข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 ซึ่งมีระดับของการมีส่วนร่วมปรากฏ 3 ระดับ ดังนี้ คือ 1) ร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูลของตนและชุมชนตนเอง 2) ร่วมทำ และ 3) ร่วมสนับสนุน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมมากที่สุด มีส่วนร่วมในการวางแผน ตัดสินใจ และบริหารจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนได้ตรงตามความต้องการที่เกิดจากชุมชน โดยคนในชุมชนก็ต้องรู้จักรักและหวงแหน รวมทั้งเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีของตนที่สืบทอดกันมา (สันติ พัฒน์พันธุ์, 2561; เจริญญา นิลสงวนเดช, 2560)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ชุมชน ผู้นำชุมชน หรือแกนนำชุมชน ควรมีการนำข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญามาใช้ในการส่งเสริมและเศรษฐกิจของชุมชนมอญคลอง 14 โดยการสนับสนุนช่างฝีมือในพื้นที่เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ที่มีความเป็นเอกลักษณ์และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมซึ่งจะสามารถช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักงานเขตและสภาวัฒนธรรมเขต รวมถึงกรมส่งเสริมวัฒนธรรมควรพิจารณาถึงคุณค่าของย่านชุมชนชาวมอญ ที่สะท้อนวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทยเชื้อสายมอญของพื้นที่ โดยสามารถใช้ข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 ในการสนับสนุนการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมและประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์และมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนชาวมอญในประเทศไทยในรอบ 12 เดือน รวมถึงการส่งเสริมการตลาดผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมท่องเที่ยวและโครงการที่ส่งเสริมการสืบทอดการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญา เช่น การจัดนิทรรศการ การอบรม และกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมต่างๆ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้ที่สนใจด้านการศึกษาวิจัยควรมีการนำข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชุมชนมอญคลอง 14 มาใช้ในการสนับสนุนงานวิจัยและการศึกษาต่อยอด โดยสามารถนำแนวคิด หลักการ และทฤษฎี ไปใช้ในการทำวิจัยเพิ่มเติมในประเด็น ดังนี้ 1) การศึกษาวิจัยด้านประวัติศาสตร์และการใช้ประโยชน์ของวัฒนธรรม 2) การศึกษาวิจัยด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศ เพื่อให้สามารถขยายขอบเขตของพื้นที่ศึกษาและเกิดการต่อยอดความรู้ด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ไปยังชุมชนในพื้นที่อื่นของประเทศไทยที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

เอกสารอ้างอิง

- Determining the characteristics of cultural wisdom 2017. (2022). Retrieved January 5, 2022, from <https://ich-thailand.org/lawmanualform>
- Nong Chok District. (2021). Annual Government Operation Plan 2021, Nong Chok District. Retrieved December 20, 2021, from [https://webportal.bangkok.go.th/nongchok/page/sub/15680/Annual government action plan](https://webportal.bangkok.go.th/nongchok/page/sub/15680/Annual%20government%20action%20plan)
- Jessada Ninsa-nguandecha. (2017). *Guidelines for Cultural Tourism Management with a Cooperation of Trang Tourism Partnership: A case study of Vegetarian Tradition in Kew Ong Yeah Shrine, Trang Province*. The University of the Thai Chamber of Commerce. (In Thai).
- Chusak Wiittayapak. (2018). *Human ecology: The study of the environment in social and cultural dimensions. Research Administration Center Chiang Mai University*. (In Thai).
- Choti Thongmeesri. Interview. (10 April 2022). Interview by the research team.
- Thawee Kaendam. Interview. (20 March 2022). Interview by the research team.
- Niti Pawakapan. (2015). *Inviting to discuss nation and ethnicity*. Siam Review. (In Thai).

- Panida Watchararangsi and Patchara Philuek. (2013). *Perceptions and Participation of Lecturers on Quality Assurance Faculty of Management Sciences Valaya Alongkorn Rajabhat University and Faculty of Business Administration Rajapruk College. Rajapruk University.* (In Thai).
- Patcharins Sirasoontorn. (2015). *The Participatory Knowledge Management for the Development of Social Innovation for Mon's Cultural Community Learning: A Case of Bangka Dee, Bangkok Thailand.* Department of Cultural Promotion. Ministry of Culture. (In Thai).
- Nattapong Kitisubkarnjana. (2008). *The Participation in School Administration of Educational School Boards Under Chachoengsao Educational Service Area Office 1.* (Master of Education Thesis) Rajabhat Rajanagarindra University. (In Thai).
- Wanida Intharamnuay. (2024). *Act on the Promotion and Preservation of Cultural Intellectual Heritage, B.E. 2016.* Office of the Secretariat of the House of Representatives. (In Thai).
- Sojilak Kamonsakdavikul. (2017). *The Construction and Inheritance of 'Mon' Ethnic Identity in Metropolitan Area: A Case study of Mon in Klongbangna, Bangna District, Bangkok.* Department of Cultural Promotion. Ministry of Culture. (In Thai).
- Suphon Ocharoen. (2008). *Mon people in Thailand. In the memorial of the royal cremation ceremony of Professor Emeritus Dr. Sued Kotchaseni.* Page 88-89. Tech Promotion and Advertising. (In Thai).
- Santi Patphan. (2018). *Civil Society Participation of the Cultural Tourism Management Using Local wisdom.* (Doctor of Philosophy Thesis) Rangsit University. (In Thai).
- Sasithon Towinus. (2011). *A study of maneuver of architectural heritage Atlas of Rak Khlong Bangpra Community, Trat Province.* (Master of Arts Thesis) Silpakorn University. (In Thai).
- Ong Bunjoon. (2021). Mon Khlong Sib Si (Mon Nong Chok). Retrieved August 30, 2021, from <https://www.facebook.com/nongchokmaikaachok/photos/a.271630450454150/278949409722254/?type=3>
- Ong Bunjoon. (2022). How many times have Mon immigrated to Thailand? <https://web.facebook.com/RamannMon/posts/1737895746285270/>